

TRAFICANTS D'ÀNIMES. ELS NEGRERS ESPANYOLS A L'ÀFRICA,
 RESSENYA DEL LLIBRE DE GUSTAU NERÍN (2015),
 BARCELONA, PÒRTIC, 348 PP., ISBN: 8498093481

Francesc Alemany Sureda
 Universitat de Barcelona (UB)

Fa poc més de cinc anys, els antropòlegs Jordi Tomàs i Albert Farré (2009) conclouïen una revisió en perspectiva dels estudis sobre les societats africanes realitzats a l'estat espanyol bo i constatant la potencialitat del seu dinamisme, tant pel nombre d'investigadors actius com pels focus i per les mirades d'anàlisi. Així i tot, determinaren l'existència de "profundas carencias que sería necesario subsanar si se quieren romper determinados círculos viciosos que estrangulan cualquier posibilidad de consolidación". Després de llegir *Traficants d'ànimes*, premi Carles Rahola d'assaig 2015, no puc més que mostrar-me d'acord amb la dita potència i, alhora, lamentar-me per una consolidació institucional que, com es recordà a les II Jornades Internacionals Affric (2016) organitzades per la Universitat de Barcelona, no ha millorat gaire en relació a la realitat comentada pels antropòlegs set anys enrere.

Gustau Nerín Abad (Barcelona, 1968), antropòleg africanista i autor de publicacions com *Guinea Equatorial, història en blanc i negre* (1998), *Un guàrdia civil a la selva* (2006) i *L'antropòleg a l'olla* (2010), entre d'altres, ens presenta una investigació acurada sobre les factories esclavistes que s'establiren a la costa africana al segle XVIII. Concretament, posa al centre de l'obra la figura dels traficants negrers espanyols, el paper que jugaren en les xarxes esclavistes internacionals i l'impacte que produí, tant a l'Àfrica com a l'estat espanyol i a les colònies americanes, la seva profunda implicació en aquest negoci. En bona part, el llibre és conseqüència del projecte *Arqueologia del estuario del Muni*, Guinea Equatorial, dut a terme per un grup d'investigadors del CSIC des del 2009. Per tant, hem de reconèixer l'important valor que té en l'àmbit de la recuperació d'una memòria històrica de la qual, en paraules de Nerín, "[...] no en va quedar res. Res de res. Ni el record" (p. 314).

L'obra s'estructura no sols diacrònicament, ordre que molts cops acaba en la repetició d'un discurs pesant, sinó en vuit capítols dels quals sis fan referència a una regió analítica del continent i les seves particularitats, marcant les diferències i les semblances del tot negrer en cada context indígena africà. A més, ofereix petits encapsulats al final dels capítols que ens parlen d'històries particulars i úniques a mode d'exemple, que donen a la investigació de Nerín una visió del moviment social i històric *a là* Gabriel

Tarde (1898), sociòleg francès que afirmà, com semblen fer-ho els actors de *Traficants d'ànimes*, que “les manifestations régulières ne doivent pas plus nous faire croire à leur identité que le sifflement monotone du vent dans une forêt lointaine ne doit nous faire croire à la similitude de ses feuilles, toutes dissemblables, toutes diversement agitées”.

Al llarg de les 383 pàgines, l'autor recull un ampli cúmul de fonts, fruit d'un extens procés heurístic, i les fa dialogar constantment. Des d'arxius familiars i llibres de comptes empresarials, passant per documentació institucional de l'administració pública i, amb un pes central, els *Papers* del Parlament britànic arran del tràfic d'esclaus (reeditats entre el 1968 i el 1971 per la Universitat de Dublín) ha aconseguit superar la carència de fonts documentals espanyoles, possiblement provocada pels mateixos descendents de negrers. I gràcies al fruit d'aquesta feina ens pot transmetre als lectors que, a despit de ser un fet testimonial, la presència de traficants espanyols al continent africà fou un element clau en la configuració de les xarxes esclavistes atlàntiques (pp. 10-11).

Certament, *Traficants d'ànimes* és una investigació que cerca culpes i responsabilitats. Un acostament a la història amb noms i llinatges focalitzat en aquells personatges dels que ja parlava la història romàntica d'antuvi, però per recol·locar-los en un passat més real, menys idíl·lic i més just. D'aquesta manera, l'objectiu al que s'embarca primàriament és al de mostrar que aquells “que han aportat a la humanitat la seva contribució amb grans quotes de patiment, dolor, angoixa, vexació, explotació, mort...” (p. 7), o sigui, els esclaus, són tant determinants o més que aquells *grands hommes* per l'esdevenir d'Àfrica. Seguint la vella línia marcada pel polític sard Antonio Gramsci (1971), que es desvisqué a la presó per comprendre les relacions de domini i control social humà en termes d'hegemonia i de subalternitat i detectà la urgència de donar agència històrica als dominats, Nerín persegueix les velles construccions mítiques perverses i maniquees per eixamplar les víctimes del tràfic d'esclaus. I alhora, desemascarar els actors materialment i moralment responsables del que fou “un dels principals mecanismes de producció de mal de la història de la humanitat” (p. 7).

I amb la redacció del llibre, ho assolix excel·lentment des de perspectives holístiques que s'allunyen del nacionalisme fervorós, del romanticisme heroicista, dl'exotisme i de la recerca del morbo. En primer lloc, perquè ens presenta als negrers, el negoci esclavista i el transport comercial entre els continents africà i americà com a empreses rodejades de perill, inseguretats de benefici i, generalment, monopolitzat per les classes més benestants de les elits d'Europa, d'Espanya i de Catalunya. D'aquesta manera, les factories s'han d'entendre com un negoci a molt més alta escala que el benefici personal de pocs atrevits, sinó com una activitat socialment acceptada i amb prestigi, connectada a l'estructura política i econòmica estatal. L'autor ho argumenta tot demostrant que molts

dels negrers acabaren copant càrrecs nobiliaris i polítics d'alt nivell i amb la constatació que el govern espanyol es negà a desenvolupar jurídicament les penes associades amb el comerç il·legal d'esclaus (p. 38).

A més, contra els plantejaments que han volgut veure en el tràfic d'esclaus dels segles XVII i XVIII un antecedent directe del colonialisme nacional que s'encetà a Occident amb la Conferència de Berlín (1885), Nerín planteja una perspectiva transnacional dels fluxos esclavistes i de les activitats de les factories. Des del que Immanuel Wallenstein (2006) plantejà temps enrere com a un sistema-món en què el model econòmic capitalista obligava a les diferents regions del planeta a especialitzar-se segons les lleis del mercat i les polítiques internacionals, a l'obra es fa patent com, per mor de la lluita abolicionista i tractats establerts pels britànics amb els altres països traficants des de després de 1807, l'Atlàntic esdevingué un mercat negrer totalment liberalitzat que “va posar en contacte tres continents i els seus comerciants” (p. 51). Cal remarcar que la mirada predominant que guia *Traficants d'ànimes* parteix de la concepció que el tràfic d'esclaus fou un negoci, literalment, en blanc i negre. Igualment, també s'insereix en el gran debat acadèmic de l'esclavisme en les societats africanes quan defensa que molts cops els esclaus, a la costa, únicament canviaven d'amos; d'africans a europeus del vell i del nou món.

Potser però, una de les millors qualitats del llibre es que aquest no defuig la línia que ja coneixen tots els que han llegit la seva obra anterior, *Blanc bo busca negre pobre* (2011). Tot i que se situa en un temps diferent, en cap dels dos treballs hi sobra metàfora i retòrica, sinó que l'escriptura de Nerín és crua, realista i sense embuts. Com haurien de ser tots els assajos que pretenen adonar-se'n d'allò tan inhumà que ha fet una part de la humanitat a les societats del continent africà. Les observacions que fa de com eren, com funcionaven i quines eren les condicions d'existència de les factories i l'esclariment que els europeus no es convertiren en reis dels africans, sinó que necessitaren pactar i es produïren fenòmens d'hibridació cultural en el context d'una transacció que es movia a partir de la rendibilitat de l'alt consum de la vida humana són realitats que no deixen indiferent al lector (pp. 61-63).

És tant interessant com recomanable la seva lectura, doncs, perquè no enclaustra les identitats dels negrers ni de les societats africanes dins miralls que únicament reflecteixen mirades fugaces i simplistes. D'altra banda, atribueix a la història del que passà al voltant de les factories, tant en el context espanyol com internacional, un dinamisme que permet seguir la velocitat amb què es produïen els moviments esclavistes a la costa, i al mar, a la primera meitat del segle XVIII. Un estudi profund i ambiciós que, als ulls de qui en parla, no defuig dels seus objectius ni s'acomoda a les seves hipòtesis sinó que mostra i recupera les contradiccions socials, polítiques i econòmiques que han

acompanyat i que acompanyaran la història d'Àfrica, l'esclavisme i els esclavistes. El fet d'explicitar-les té actualment el valor afegit de mostrar com segons quins dominis es perpetuen encara avui en aquell continent i arreu del món davant un públic general cada cop més cec i més sord.

Bibliografia

- GRAMSCI, A. (1971) *El materialismo histórico y la filosofía de Benedetto Croce*. Buenos Aires: Nueva Visión.
- NERÍN, G. (2011) *Blanc bo busca negre pobre*, Barcelona: Roca Editorials.
- TARDE, G. (1898) *Études de Psychologie Sociale*, París: Giard & Brière.
- TOMÀS, J. & FARRÉ, A. (2009) *Los estudios africanos en España. Balance y perspectivas*, Barcelona: CIDOB.
- WALLERSTEIN, I. 2006. *Análisis de sistemas-mundo: una introducción*. Siglo XXI, México.